

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Mizahta Türk Muhafazakârlığının Kültürel Çerçevesi (1950-1960)

Cultural Framework of Turkish Conservatism in Humor (1950-1960)

İsa Yapar

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, Türkiye

Isayapar55@gmail.com

Özet

Bu çalışma ile Mizah ve muhafazakârlık ilişkisi, Demokrat Parti'nin muhafazakâr söylemleri ve mizaha yaklaşımı incelenmiştir. Muhafazakâr düşünce ile devlet, toplum ve din arasında anlam bakımından benzer yönler vardır. Mizahın ise bu öğeler ile ilişkisi olup olmadığı, siyasilerin mizah karşısındaki tutumları, çalışmanın ele aldığı konularından biri olmuştur. Bildiride; dönemin basın yayın organları, dergileri, gazeteleri, karikatürleri incelenmekle birlikte tetkik eserlerden de faydalanılmıştır.

Anahtar kelimeler

Mizah, Türk Muhafazakârlığı, Demokrat Parti, Press.

Abstract

With this study The relationship between humor and conservatism, conservative rhetoric of the Democratic Party and their approach to humor are examined There are similar aspects between conservative thinking and the state, society and religion. Whether humor is related to these elements and the attitudes of politicians towards humor was again one of the main issues of the study. In this study, press, magazines, newspapers and caricatures of the period were examined, and examination works were also utilized.

Keywords

Humor, Turkish Conservatism, Democrat Party, Press, .

Giriş: Erken Cumhuriyet Dönemi ve Tek Parti Döneminde Mizah Anlayışı

Erken Cumhuriyet dönemi için kendi içinde bir şekilde işleyen nevi şahsına münhasır bir mizah haritası çizmek mümkündür. Öngören, Cumhuriyet dönemi mizahının önemli bir noktasını Dil Devrimi'ne odaklanmaktadır. (1928 yılında Harf Devrimi ile birlikte bazı gazeteler okuyucu kitlesinde azalma olduğunu gözlemlemişler ve okurlarına yenilik olarak çeşitli uygulamalara gitmeyi gerekli görmüşlerdir. Bunlardan Cemal Nadir ve Necmeddin Sadak gibi isimler Akşam gazetesinde karikatür çizmeye başlamışlardır (Balçioğlu, 1983, s. 6).

Ona göre yazılı mizah için 1928 yılı öncesi ve sonrası iki aşamada gerçekleşmiştir (Öngören, 1998, s.73). Mizah konusunda önemli aşamalar olarak görülebilecek bazı noktalar vardır: Harf Devrimi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması (1930), İkinci Dünya Savaşı ve sonrası, çok partili hayata geçiş (1945), darbeler ve 1983'te başlayan Anavatan Partisi ve televizyonların çoğalmasındır (Usta, 2005, 52).

1923 ile 1928 yılları arasında ise gazetelerin karikatüre, mizaha önem verdiği dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemin önde gelen gazeteleri arasında: *Akşam*, *Anadolu'da Yeni Gün*, *Cumhuriyet*, *Hakimiyet-i Milliye*, *İkdam*, *Tanin*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tevhid-i Efkar*, *Tasvir*, *Vakit*, *Yeni Gazete*, *Ulus* ve *Vatan* yer almaktadır. Gazetelerin özelliklerinden birisi de karikatürü meslek edinmiş çalışanlarının bulunmamasıydı. Sadece 'ressam'

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

olarak görev alan çizerler mizah yapabiliyordu. Kuyaş’a göre birçok karikatürün kaynağı belirsizdi ve yabancı basından karikatürler gazetelere alınıyordu (Kuyaş, 2010, s. 21).

Bu doğrultuda siyasetten iktisada Cumhuriyet döneminin altyapısı Meşrutiyet döneminde hazırlanmıştır. Aslında Cumhuriyet döneminin mizah yazarlarının kökeni Osmanlı Devleti’ne dayanıyordu. Mizahta ise en rütbeli sayılabilecek isimler 1908 yılının karikatür, mizah, fıkra yazarları idi. İçlerinde İstiklal Harbi döneminde de mizah yazarlığı yapanlar vardı. Kurulan Sanayi-i Nefise Mektepleri yani Güzel Sanatlar öğrencileri ise mizaha yeni bir soluk katmış, bir sonraki dönem mizah yazarlarının da fikir dünyasını etkilemişlerdir (Kuyaş, 2010, s. 21). Cumhuriyet döneminde mizah önceki döneme nazaran biraz daha mutedil işlense de mizahın seyri tedbirli ve tedrici ilerliyordu. Dolayısıyla tek parti iktidarı bir yandan modernleşme yolunda adımlar atarken, diğer yanda isyanlar ile meşgul oluyordu. Bu nedenle basından gelen herhangi bir dış etki ve muhalif cereyanları istemiyordu. Bu dönemde mizah dergilerinin değindiği konuların ise hükümetin engellediği konular olması dikkat çeker. Bu konular; Cumhuriyet öncesi döneme dönmek isteyen düşün hareketleri, modernleşme sorunu ve isyan hareketleri idi. Yine CHP Hükümeti Programı’na yönelik eleştiriler de dergilerin ana teması idi. Dolayısıyla, iktidarın konuları mizahı etkilemekteydi (Kuyaş, 2010, s. 22). Arık’a göre esasen salt Cumhuriyet dönemindeki mizah retoriğine özgü bir durum değildir bu, tarihsel süreç bakımından ele alındığında siyaset-iktidar-mizah arasında amansız bir çekişme olduğu aşîkârdır. Siyaset, mizahı etkileyen, besleyen ana akımlardan birisi olmuştur (Arık, 2016, s. 90).

İktidarın mizah konusunda oldukça hassas olduğu dönemde mizah, kendine yeni platformlar bulmayı başarabilmiş ve belediyelere yönelik eleştirilerde bulunarak birikim oluşturmuşlardır (Kuyaş, 2010, s. 23).

Tek parti döneminin sonlarına doğru *Markopaşa*, *Mizah*, *Aydede* gibi dergiler mizah tarihi için çok önemli anekdotlar vermektedir. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin, kurdukları *Markopaşa* dergisi birçok kez kapatılmasına rağmen farklı isimlerle derginin devamını sağlamayı başarabilmiştir. *Aydede* dergisi ise yayın hayatında konjonktürel bir tavır izlemiş, vaktiyle tek parti lehine yayın yaparken, Demokrat Parti’nin başa geçmesiyle eleştiri hedefine Cumhuriyet Halk Partisi’ni almıştır (Kuyaş, 2010, s. 23).

Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti Dönemi

Türkiye’de çok partili hayata geçişi bir nevi zorunlu kılan etkenleri incelediğimizde bunları iç etkenler ve dış etkenler diye kategorize etmek mümkündür. İç etkenlerin içinde en mühim olanı, tek parti yönetiminin siyasi ve toplumsal hayatta yol açtığı huzursuzluktu. Bir başka sebebi ise, o döneme kadar sürdürülen devletçi politikalar ile savaş ekonomisinin sonucu olarak, kapitalist sınıfın ortaya çıkmasıydı. Bunlara Batı’nın Türkiye’yi kendi yanına çekmek istemesinin koşulu olarak demokratik düzene geçmesi gerektiğini belirtmesi de iç faktörlerde kendini gösterdi. Bunlara ek olarak “Toprak Reformu” tasarısı tartışılırken Meclisin iki gruba ayrılmasıdır. Zira Aydın milletvekili Adnan Menderes’in liderliğinde olan grup, bu tasarıya karşı çıktı. Görüşmeler sırasında ilk kez Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi ağır eleştiriler aldı. Adnan Menderes tartışmada, Türkiye’de siyasi rejimin Birleşmiş Milletler Anayasası ile örtüşmediğini çok net ve sert bir dille belirtti. Kısaca bu bağlamda dış etkenlerden de bahsedilecek olursa, İkinci Dünya Savaşı sonra erdikten sonra totaliter rejimler yıkılmış, dünya

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

yeni bir düzene, dönemece girmiştir. Milli Şef İsmet İnönü ve tek parti döneminin seçkinci kadrosu demokrasiye geçişte pek istekli davranmalar da, uluslararası politikadaki beklenmedik manevralar bu süreci başlatmış ve hızlandırmıştır (Yapar, 2016, s. 52).

7 Ocak 1946’da kurulan Demokrat Parti ile Türkiye yeni bir döneme girmiş bulunuyordu. Demokrat Parti’nin Türk siyasal hayatında ortaya çıkışı birdenbire olmadığı gibi ülkenin çok partili hayata geçiş süreci de alışılmadık bir durum değildi. Türkiye’nin tarihinde birçok çok partili hayata geçiş denemesi olmuştu. Partinin 13, 14 ve 15. maddeleri partinin muhafazakar politikalarına örnek teşkil eder.

“Partimiz, laikliği, devletin din ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar [ve] din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanır. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, devlet işlerine karıştırılmasına, başka dinler aleyhine propaganda vasıtası yapılarak yurttaşlar arasındaki sevgi ve tesanüdü bozmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete geçirmesine asla müsamaha olunmamalıdır” (Koçak, 2012, s. 47-49) ifadeleri ile siyasal muhafazakârlığı bünyesinde barındırdığını ortaya koymaktadır.

1950 seçimlerinin Demokrat Parti tarafından kazanılması ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı sona ermiş, on yıl sürecek olan Demokrat Parti iktidarı başlamıştı (Türkmen, 2018, s. 528).

Tek Partiden Demokrat Parti’ye Uzanan Bir Dergi Örneği: Markopaşa

Markopaşa, Türkiye Cumhuriyeti’nin geçiş aşamasında yayımlanmaya başlamış ve Demokrat Parti zamanında da varlığını bir süre idame ettirmiş, birçok kez kapatıldıktan sonra farklı adlarla yeniden çıkarılmış bir dergi olması bakımından önemlidir (Cantek, 2001, s. 13). 25 Kasım 1946 tarihli ilk sayısı ile Başbakan Recep Peker’i hedef almış ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Kısa süre içerisinde oldukça fazla satmıştır. Bunun nedeni ise derginin sert bir muhalefet sergilemesidir (Cantek, 2001, s. 13). *Markopaşa*’nın özelliklerinden biri ise okuyucularına aynı zamanda didaktik bir üslupla siyasal mizahın ne olduğunu anlatmaya çalışmasıdır. Mim Uykusuz dergisinin karikatüristleri Sabahattin Ali ve Aziz Nesin’in yazıları ile 1946-1950 yılları arasına damgasını vurmuştur (Özer, 2007, s.7).

Karikatür 2: *Markopaşa* Dergisi’nin ilk yılı ve ilk sayı, 25 Kasım 1946 Pazartesi.

Kaynak: *Markopaşa* dergisi Yıl:1 S.1

Öngören'e göre Çok Partili Hayat'a geçiş aşamasında önemli bir yere sahip olan Markopaşa, mevcut iktidarın yani CHP'nin karşısında durur. Dergi bundan sonra kapatılır fakat yerine, Merhum Paşa, Malum Paşa gibi önceki isimlerini çağrıştırarak tekrar çıkarılır (Çiğdem, 2005, s. 54).

Markopaşa kendisinden sonraki dergi biçimine de yön vermiştir. Yeni yazarlar Markopaşa'dan etkilenmiş, Eflatan Nuri, Selma Emiroğlu, Semih Balcıoğlu, Turhan Selçuk, Nihar Tüblek, Ali Ulvi Ersoy, Ferruh Doğan, Bedri Koraman, Oğuz Aral ve başka birçok isim "1950 Kuşağı Karikatürcüler" dönemini başlatmışlardır (Özer, 2007, s. 7).

Demokrat Parti İktidarı Döneminde Mizah (1950-1960)

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi Cumhuriyet Halk Partisi karşıtları tarafından sevinçle karşılanmıştır. Hemen hemen 1908 sevinci ile paralellik gösteren bu durum, Türk mizahı için de önemli basamaklardan biri idi. Demokrasi rüzgarını arkasına alan basın, mizah için de bulunmaz bir fırsat yarattı. Bu dönemde fırsattan istifade birçok karikatür dergisi yayımlanmaya başladı. Karikatür üzerine olan dergiler: *Akbaba*, *41 Buçuk*, *Dolmuş*, *Taş*, *Karikatür*, *Taş*; *Karikatür*; *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Yeni Sabah*, *Ulus*, *Milliyet*, *Yeni İstanbul*, *Dünya*, *Zafer*, *Siyasi Halk Gazetesi*, *Vatan*'dır (Kuyuş, 2010, s. 24).

Bu yeni siyasal süreç, Ahmet Kuyuş'a göre karikatürcülere birtakım olanaklar sağlıyordu. Kuyuş'a göre bunlar: 1) *Geride kalan yirmi yedi yıllık tek parti döneminin sorgulanması*; 2) *Göreceli de olsa özgür bir döneme girilmiş olması*; 3) *DP'nin liberal politikaları, ülkeden "Küçük Amerika" yaratma hayalleri ve sonsuz vaatlerdir* (Kuyuş, 2010, s. 24).

İktidarı devreden Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı olan karikatürler, Demokrat Parti döneminde özgürlükleri kullanarak artmıştır. Bunlardan biri *Karakedi* ve *Akbaba*'dır. *Karakedi*, biraz daha orijinal bir mizah dergisi olup, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde görülen sorunları konu edinmiştir. Fikir olarak muhafazakâr sağ hüviyette

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

olan derginin *Markopaşa* dergisi ile teknik olarak aynı olması ve fakat eleştiri oklarını CHP yönetimine yöneltmesi dikkat çekicidir. 1952 yılında yayımlanmaya başlayan *Akbaba* dergisi ise 1960 yılında kapatılmıştır. Öngören’e göre bunun nedeni de 27 Mayıs’a giden süreç olması bakımından önemlidir. Fikir olarak CHP’yi ağır biçimde eleştirmiştir (Öngören, 1998, s. 94).

Karikatür 2: Akbaba Dergisi, 1 Temmuz 1954, S.120. 22 Şubat 2018

İkinci akım mizah dergilerinde ise en mühim dergilerden ikisi *Dolmuş* ve *Tef'tir*. Bu dergilerin özelliği ise bünyesinde birçok yazar bulundurmalarıdır. İktidara göre gerek politik eleştiride bulunmuşlar gerekse eleştiriden kaçınmışlardır. Devam eden dönemde 1970 ve 1980 yıllarının mizah yazarlarına ilham olmuşlar ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmışlardır. Fazla çizer istihdam etmesi hasebiyle de farklı üsluplara yer vermişler, farklı konularda yayın yapmışlardır (Öngören, 1998, s. 95).

Üçüncü akım olarak da *Taş* ve *Karikatür* dergileri ele alınabilir. Dolmuş dergisinin bir nevi uzantısı sayılabilecek dergi CHP lehine karikatürler yayımlamış, sayfalarında yoğun şekilde hicive yer vermiştir. Fakat daha çok CHP’ye yakınlığı ile öne çıkmış olan dergi, *Markopaşa* gibi tiraj bakımından yüksek hedeflere ulaşamamıştır (Öngören, 1998, s. 95).

Bu akımlardan sonra gelişen başka bir akım da mizah hikâyeciliğidir. Aziz Nesin, Rifat Ilgaz, Bülent Oran, Yalçın Kaya gibi isimler birçok mizah hikâyesi yayımlamışlardır. Öngören’e göre mizah hikâyeciliğinin yaygınlaşması ve genç mizah hikâyecilerinin önünün açılması şöyledir:

Bir bakıma bu hikâyeler birer savaş hatıraları kimliğindedir. 1950 öncesinin politik mücadelesine girmiş, karakol, hapisane dolaşmış mizahçıların, anlatmak için gördükleri olaylar çoğalmıştır. Ayrıca bu olayları anlatabilecekleri serbest bir ortam da bu dönemde belirmiştir. İlk takma adla yazan mizahçılar bir süre sonra kendi adları ile yazabilirler, ya da takma adlarını kendilerine esas ad yaparlar. Çünkü bu adlarla tanınmışlardır. Yine bu dönemde, toplumda köklü değişikliklerin ilk görüntüleri belirmiştir. Traktörler, yedek parçalar, radyolar günün konusudur. Halkımız otobüsü, otomobili en uzak köylerde bile görmeye başlamış, yolculuk etmiş, hayretini ve sevincini belli etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonu, büyük sanayilerin üretim artıkları, DP ile birlikte girdiği için, ekmeğin ve patiskanın vesika ile alındığı günlerden sonra halkın gözünde sihirli semboller belirmiştir. (Öngören, 1998, s. 95).

Muhafazakârlık Bağlamında Demokrat Parti ve Mizaha Yaklaşımlar

Muhafazakârlık ile ilgili genellemelerde bulunurken, diğer ideolojiler ile kıyaslandığında muhafazakârlığın tanımlanmasında bariz bir şekilde daha büyük zorluklarla karşılaştığını görmekteyiz. Bu zorlukların birbiriyle sıkı ilişkisi içerisinde olmasının iki esas nedeni vardır: Muhafazakârlığı bir bütün olarak ideolojik tutum çerçevesinde ele almak mümkün değildir. Zira muhafazakârlıkta bir ütopya ve belirgin bir ideolojik omurga bulunmaz. Fakat bir düşünce üslubu olarak kolaylıkla diğer ideolojilerle bir arada bulunabilir ve onların özellikle pratiklerinde meydana gelen yenilenmelerin referansı h'aline gelebilir (Bora-Onaran, 2004, s. 234).

Muhafazakârlık geçmişle kurulan bağın koparılmasına karşı olduğundan dolayı, toplumsal yapının tarihsel birikiminin bir sonucu olarak oluşan gelenek, din, kültür, geçmiş gibi değerlere dayanmasında ısrar eder. Bir diğer nokta, muhafazakârlığı bir ideoloji olarak tanımlamanın, bizzat muhafazakârları rahatsız etme riskidir. Muhafazakârlar genelde kendi inançlarını, bir “izm” veya ideolojinin aksine “zihinsel bir tutum” veya “yaygın kanaat” olarak betimlerler (Heywood, 2007, s. 88).

Muhafazakâr bireylerin üzerinde hassas olarak durdukları mefhumlardan biri toplumdur. Muhafazakârların hemen hemen çoğu, toplum söz konusu olduğunda, toplumun tanımıyla ilgili, aynı temel noktaları vurgularlar. Toplum muhafazakârların nazarında, geçmişten gelerek, geleceğe yönelecek olan ve kendisine kesinlikle karışılmaması gereken organik ve canlı bir yapıdır. Toplumun sahip olduğu tarihsel süreci; organik, canlı farklılaşmış ve karmaşık bir yapı olması muhafazakârların vurguladığı konulardan biridir (Özipek, 2009, s. 74).

Toplumun yapıtaşlarından olan din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak işlev görmektedir (Mardin, 1983, s. 25). Muhafazakârların dini önemsemesinin temel nedeni, dinin toplum için bir isteklendirme kaynağı, bir manevi kaynak ve bir ahlaki kaynak oluşturmasıdır. Din aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, birlik beraberliği sağlayan manevi bir bağıdır (Yapar, 2016, s. 22).

Karikatür 3: Yeni İstanbul Gazetesi, 4 Ocak 1950

Yeni İstanbul dergisi, 4 Ocak 1950.

Muhafazakâr düşünceye sahip olan bireyler için devlete saygı önemlidir. Bu yaklaşıma göre, merkezî bir güç ve otorite olmadan istikrarlı bir toplum olmayacağı gibi devlet olmazsa ahlak da olmaz. Bu nedenle devlet ve ahlak daima birlikte bahsedilmesi gereken iki olgudur. İç içe olan bu olguların rolleri önemli olsa da muhafazakâr düşüncede devletin rolü konusunda bazı belirsizlikler de vardır. Hobbes'in siyaset felsefesini benimseyen düşüncede, kanunların ve ahlakın kaynağı olarak, güçlü bir devleti zorunlu görürken diğer taraftan aynı şekilde insanın kusurlu olmasından dolayı çok güçlü bir devlete güvenilmez (Yapar, 2016, s. 23).

Özetle Demokrat Parti'nin iktidara gelirken verdiği vaatler muhafazakâr bir manifesto örneği idi. Cumhuriyet'in değerlerine sahip çıkılması ile birlikte birçok muhafazakâr durumun da korunacağını işaretlerini veriyordu.

1950-1960 döneminin Türk siyasal hatları şu şekilde özetlenebilirdi:

- 1- Tek Parti döneminin halk üzerindeki olumsuz yöndeki tesirleri sonuna kadar kullanmak. Buna binaen Başbakan Menderes ve DP'nin ileri gelenleri, her fırsatta bu dönemi eleştirerek halkın tepkisini dinamik tutmuşlar, özellikle jandarma baskılarını sürekli hatırlatmıştır.
- 2- Ekonomide serbest piyasa politikası savunulmuş ve bu programlarda her daim mevcut olmuştur. Fakat bu doğrultuda uygulamaya geçilmemiş, 1955'ten sonra etkisini artıran ekonomik bunalım zamanlarında, eleştirdikleri Milli Korunma Yasası tekrar gündeme gelmiş ve uygulamaya koyulmuştur.
- 3- ABD'nin yardımlarından da destek alınarak karayollarının yapımı hızlandırılmış, ulaşım kolay hâle getirilmiştir. Dolayısıyla bu durum ticareti de genişletmiştir. Köylere, kasabalara kadar ticaret, karayolları vasıtasıyla birbirine bağlanmıştır.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

4- Karayolu, baraj, sulama kanalları, elektrik santralleri gibi altyapı yatırımlarına öncelik verilmiştir. Tarıma da bu dönemde destek sağlanmış olup, modern tarım araçları çiftçiler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte ekili alanların artışı %70 oranında olmuştur.

5- Demokrat Parti ve muhafazakârlık konusuna gelirken bu madde de özellikle üzerinde durulması gerekir. Zira Demokrat Parti'nin tüm iktidarı süresince yoğun bir popülizm politikasını gündeminden düşürmediğini görmekteyiz. Bununla birlikte o güne kadar bir çeşit baskı altında tutulmuş olan din duygularının da istismar edildiği bir gerçektir. Bunun en somut örneğine ise, DP'nin ezanın Arapça okunmasının önünü açtığına görebiliriz (Karpas, 2010, 236). Bu karar bile geniş halk kitlelerinin desteğini almıştır. Partinin tarikatlara ile bağ kurması ve Said-i Nursi ve Nurculuk'un devlet eliyle itibar kazanması bu dönemde olmuştur. Yine İmam Hatip okullarının sayısında artış meydana gelmiştir.

Bu bağlamda, özetlenen maddelerden de anlaşılacağı üzere, DP süreci, dinsel terimlerle vücut bulan tepkileri gündeme getirip, bunları siyasal zemine oturtmuş, bununla da yetinmeyip tepkileri kontrol altına almayı başarmıştır. Başka bir deyişle, cumhuriyet devrimine tepkileri hâlihazırda siyasal sistemin işlerliği çerçevesinde, popülerleştirilerek, sistemin diline bütünleşmiş ve sınırlarını çizmiştir. Bu açıdan, DP yönetiminin ve sağ muhafazakâr söylemin, Cumhuriyete karşı tepkilerini sistemin içinde eriterek, demokratikleştirdiği söylenebilir (Yapar, 2016, s. 58).

Sözü edilen Demokrat Parti'nin geleneksel tavırları basına da yansımıştır. Basın ile birlikte gelişen ve büyüyen mizah, günlük gazetelere kadar kendine yer bulmuş, hemen hemen tüm gazetelerin içeriklerinde karikatürlere ve eleştirilere yer vermişlerdir. Kuyuş'a göre karikatür gerek muhafazakâr toplumda gerekse modernitede kendini benimsetmiştir (Kuyuş, 2010, s. 24). Fakat Demokrat Parti, 1954'ten itibaren basın kanunu ve sansürlerini genişletir. Bundan mizah dergileri de nasibini alır.

27 Mayıs 1960 Darbesi ve Mizahın Seyri

27 Mayıs 1960 darbesi ile Demokrat Parti iktidardan düştü. Bu tarihi takiben Türkiye'de ekonomik, siyasal, toplumsal bir döneme girildi. Yeni Anayasa hasebiyle göreceli de olsa özgürlük ortamının geldiğine inanılıyordu. Eğitimden kültür sanata kadar birçok mecrada atılımlar gerçekleşmeye başladı. Mizah da bu konulardan biri idi. Dönemin belli başlı dergileri şöyle sıralanabilir: *Akbaba*, *Tef*, *Yön*, *Ant*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Akşam*, *Dünya*, *Öncü*, *Tanin* ve *Tercüman*. Buradaki dergilerin içerisinde Akbaba'nın olması ilginçtir. Zira geçmişte Demokrat Parti ile kurduğu ilişkiler nedeniyle itibarını kaybetmişti. Fakat yine de yayın hayatını sürdürebildi. (Kuyuş, 2010, s. 25).

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamı kısa süre içerisinde varlığını göstermiş, artık karikatüristler daha özgür ortamda yazılarını yazmaya başlamışlardı. Önceki dönemlerde yansıtamadıkları düşüncelerini mizah ile anlatma fırsatı bulmuşlardı. Fakat Demokrat Parti önderleri ve Yassıada'da idama giden süreçte mizah “dozajı aşmış” bir şekilde ilerliyor, çizerler rahatça idam sehvası çezebiliyordu. (Kuyuş, 2010, s. 25).

Bu dönemde her ne kadar özgür bir basın olsa da, basın kanunu yumuşatılsa da mizah eskisi kadar yoğun bir şekilde olmamıştır.

Sonuç

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Elde edilen veriler ışığında, Cumhuriyet dönemi Türk mizah anlayışı zengin birikimini Osmanlı Devleti'nin mizah geleneğinden aldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti ise mizahı, Anadolu'nun sözlü geleneğinden alıp kendi içerisinde oluşturmuş ve yazılı olarak aktarmıştır. Bu yazılı mizah geleneği ise dilini ve ifadesini gazeteler aracılığı ile sürdürmüştür. Bu noktada iktidar-basın ilişkileri de basın bir güç olarak kendini hissettirmesi ile değişmiştir. Basının denetleyici bir güç olmasının yanında toplumda bir kamuoyu oluşturması da iktidar ile ilişkilerinin zaman zaman bozulmasına yol açmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarında değişen siyasi ortamın da etkisiyle mizah dergilerinin sayısı da artmıştır. Aynı ifadeler doğrultusunda Demokrat Parti dönemi de açıklanabilir.

Demokrat Parti 1946 yılında basın özgürlüğünün savunucularından olmuş, basın yasaklarına direnmesi, çıkarılan bir yasayla basın suçlarının affedilmesini sağlamıştır.

Demokrat Partinin muhafazakâr söylemleri toplum nazarında da kabul görmüş, mizah dergileri ise devlet, toplum ve din gibi kavramları kullanırken özenli davranmışlardır. Özellikle Demokrat Parti döneminde bu hassas konuların aleyhte olarak kullanılmadığı belirlenmiştir. Siyasilerin de yine bu konulardaki söylemlerinde hassasiyet gösterdikleri dönemin yazılı basın ve dergilerinde görülmektedir.

Parti programları liberal bir tutum içinde oluşsa da muhafazakâr eğilimler göze çarpmış, mizah dergilerinin sayısında da bu doğrultuda artış olmuştur. Bu artışın da temelinde iktidarın ilk dönemlerinde yürüttüğü basın özgürlüğü politikası olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla Demokrat Parti'nin muhafazakâr söylemleri, mizah dergilerine yansımış, çokça kullanılmış ve Cumhuriyet Halk Partisi döneminin politikaları eleştirilmiştir. 1950-1954 dönemi Demokrat Parti'nin ilk dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde hemen hemen basın yasaklarına rastlanmamaktadır. Fakat 1957 yılından sonra getirilen basına sansür ve yasaklamalardan mizah dergilerine de yansımış, birçok dergi kapatılmış ve birçok yazar hapse mahkûm edilmiştir. Bu durumun oluşmasında muhafazakar söylemlerin değil, daha çok ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım ve siyasi konjonktür etkili olmuştur.

Kaynakça

Akbaba Dergisi, 1 Temmuz 1954, S.120. (22.02.2018)

Ana Britannica, (2000). Mizah.(S.16, ss.158-159). İstanbul: Ana Yayıncılık.

Arık, B.M.(Tarih belirtilmemiş). Apolitik Mizah Tartışmalarına Tarihsel Bir Bakış, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 89-104.

Aziz Nesin, (25 Kasım 1946). *Markopaşa*, 1,1.

Balcioğlu,S.(1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü 1923-1983*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bergson,H.(2014). *Gülme*, (D.Çetinkasap, Çev). İstanbul: Türkiye İşBankası Kültür Yayınları.

Cantek, L.(2001). *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İstanbul:İletişim Yayınları.

Diyojen Dergisi. (19 Şubat 2018). <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de>

Georgeon,F.(2000). *Doğu'da Mizah*, (A.Berktaş,Çev). İstanbul:YapıKredi Yayınları.

Heywood,A.(2007). *Siyasi İdeolojiler*, (A.K.Bayram,Çev). Ankara:Adres Yayınları.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

- Hippokrates.(2008). *Gülmeye ve Deliliğe Dair*, (M.A.Kılıçbay,Çev). Ankara:Ayraç Yayınları.
- Karpat,K.(2013). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul:Timaş Yayınları.
- Kuyaş,A.(2010). *Karikatürkiye Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008*, İstanbul:NTV Yayınları.
- Mardin, Ş.(1983). *Din ve İdeoloji*, İstanbul:İletişim Yayınları.
- Nesin, A.(2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, İstanbul:Adam Yayınları.
- Öngören,F.(1983). *Türk Mizahı ve Hicvi*, Ankara: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Özer, A.(2007). *Karikatür Yazıları*, Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özipek,B.B.(2004). *Muhafazakarlık Akıl Toplum Siyaset*, Ankara:Liberte Yayınları.
- Sanders,B.(2001). *Kahkahanın Zaferi*, (K.Atakay,Çev). İstanbul:Ayrıntı Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2005). Gülme. (S.10, ss.806-807). Ankara:Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (1996). Mizah. (S.14 ,ss. 243-244). İstanbul:Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Türkmen,İ.(2017). *1950’li Yıllarda Türk Dış Politikası, Türk Dış Politikası (1830-1989)*, Kekevi,S. Tekinsoy,Y.E.
- Türkmen,İ.(Edt.), *Türk Dış Politikası(1830-1989)*. (s.519-579).Ankara: Berikan Yayınevi.
- Usta, Ç.(2005). *Mizah Dilinin Gizemi*, Ankara:Akçağ Yayıncılık.
- Yapar, İ.(2016). *Türk Siyasal Yaşamında Muhafazakarlık ve Anavatan Partisi Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Yücebaş,H.(1976). *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Milliyet Dağıtım.